گوشه سندھی

عبدالقادر چاچڙ •

عجائب القرآن

قرآن مجيد آخري آسماني (الهامي) ڪتاب آهي جنهن ۾ حضرت آدم عليه السلام کان حضرت محمد رسول الله ﷺ تائين جيڪي به اهم عجيب واقعا گذريا آهن انهن جو ذڪر آيل آهي.

اهڙن واقعن مان ڪجهه هيٺ ڏجن ٿا:

طوفان نوح جو واقعو

نوح عليه السلام کي آدم ثاني به چئبو آهي، ڇوته "طوفان نوح" بعد انساني نسل نئينءَ طرح سان ان مان وڌيو آهي.

حضرت نوح عليه السلام کي الله تعاليٰ ان وقت جي بني نوع انسان ڏانهن رسول ڪري موڪليو.

جڏهن انهن الله جي وحدانيت واري راهه وٺڻ کان انڪار ڪيو ته باري تعاليٰ پاڻيءَ جي طوفان سان سموري خشڪيءَ کي ٻوڙڻ جو ارادو ڪيو، ۽ حضرت نوح عليه السلام کي ٻيڙي تيار ڪرڻ جو حڪم ڪيو.

جڏهن حضرت نوح عليه السلام ٻيڙو ٺاهي تيار ڪيو ته پاڻيءَ جي طوفان اچي ڪر ڪنيو.

ايمان وارا ماڻهو اچي ٻيڙي ۾ سوار ٿيا جيڪي تقريبا چاليهه (40) مرد ۽ چاليهه (40) عورتون هئا، ۽ ٻين جاندارن جو جوڙو جوڙو به اچي ٻيڙي ۾ سوار ٿيو.

پوءِ پاڻي ويو وڌندو تان ته جبلن جي چوٽيءَ کان به مٿي چڙهي ويو ۽ ٻيڙي کان سواءِ جيڪا به مخلوق هئي سا سڀ جو سڀ ٻڏي مري وئي.

انهيءَ عجيب واقعي کي قرآن مجيد ۾ هن طرح بيان ڪيو ويو آهي.

﴿فافتح بيني وبينهم فتحا ونجني ومن معي من المومنين، فانجيناه ومن معه في الفلک المشحون، ثم اغرقنا بعد الباقين﴾ (1)

ترجمو: *سو هاڻي منهنجي ۽ هنن جي وچ ۾ قطعي فيصلو ڪري ڇڏ، ۽ مونکي ۽ انهن مومنن کي جيڪي مون سان گڏ آهن بچائي وٺ. سو اسان*

• اسسٽنٽ پروفيسر گورنمينٽ اسلاميه آرٽس ۽ ڪامرس ڪاليج سکر

هنگي ۾ سندس ساٿين کي جي پريل ٻيڙيءَ ۾ هئا بچائي سلامت رکيو. پوءِ جيڪي ماڻهو باقي رهيا تن کي اسان ٻوڙي غرق ڪري ڇڏيو.

۽ ٻيڙي ۾ جوڙن جوڙن سوارتيڻ جو ذڪر قرآن مجيد ۾ پڻ آيل آهي:

﴿قلنا احمل فيها من كل زوجين اثنين﴾ (2)

ترجمو: اي موسيٰ! *هرقسم جا ٻه ٻه جوڙا ٻيڙيءَ ۾ چاڙه.*

حضرت يونس عليه السلام

جو مڇي جي پيٽ ۾ رهڻ

الله تعاليٰ حضرت يونس عليه السلام کي نينوي شهر وارن ڏانهن پيغمبر بڻائي موڪليو.

وڏي محنت ۽ ڪوشش بعد به جڏهن قوم ۾ سڌارو نه آيو ته يونس عليه السلام الله تعاليٰ کان انهيءَ شهر مٿان عذاب موڪلڻ جي التجا ڪئي، جيڪ الله تعاليٰ قبول ڪئي ۽ تن ڏينهن ۾ عذاب اچڻ جي خبر ڏني.

حضرت يونس عليه السلام قوم کي عذاب جي خبر ٻڌائي پاڻ جبل جي چوٽيءَ تي الله جي عبادت ڪرڻ لڳو.

جڏهن ڳوٺ وارن عذاب جون نشانيون ڏٺيون ته سڀني گڏجي الله تعاليٰ کي ٻاڏائيو ۽ توبه ڪئي.

الله تعاليٰ انهن جي توبه قبول ڪئي ۽ ڪانئن عذاب ٽري ويو.

انهيءَ واقعي کي الله تعاليٰ قرآن مجيد ۾ هن طرح آندو آهي:

﴿فلولا كانت قريه ءامنت فنفعها ايمانها الا قوم يونس لما ءامنوا كشفنا عنهم عذاب الخزي في الحياه الدنيا ومتعناهم الي حين﴾ (3)

ترجمو: *پوءِ ڇو ائين ٿيو جو يونس جي قوم جي بستي (آبادي ۽ شهر) کان سواءِ ڪابه اهڙي بستي ڪانه هئي جا (عذاب اچڻ کان اڳي) ايمان آڻي ها ۽ ايمان جي برڪتن جو فائدو پرائي ها. سو اسان به هنن تان ذلت جو اهو عذاب ٽاري ڇڏيو جو دنيا جي زندگيءَ ۾ مٿن اچڻو هو. ۽ هڪ خاص مدي تائين اسان کين آسودي زندگيءَ جي مهلت ڏني.*

ماڻهن يونس عليه السلام جي ڏاڍي ڇپا ڳاڇا ڪئي جيئن هو ڪانئس معافي وٺن ۽ انجي ٻڌايل طريقي تي هلن. پر هو کين ملي نه سگهيو.

ٻئي طرف يونس عليه السلام ٽئين ڏينهن تي هليو ويو ۽ صريح اجازت جو انتظار نه ڪيائين.

حضرت يونس عليه السلام اتان هلي اچي بحر روم (روم سمنڊ)

پهتو ۽ اتي هڪ ٻيڙي ۾ سوار ٿيو.
جڏهن ٻيڙو وچ سير ۾ پهتو ته ٻڏڻ لڳو.
ملاح (ٻيڙي هلائڻ وارو) اعلان ڪيو ته هن ٻيڙي ۾ ڪو پنهنجي مالڪ کان ڀڄي آيل غلام موجود آهي. اهو لهي وڃڻ سيني ماڻهن کي ٻوڙيندو.
موقعي تي ٽي دفعا ڪٺو وڌو ويو جيڪو ٽي ئي ڀيرا حضرت يونس عليه السلام جي نالي نڪتو.
﴿فساهم فكان من المدحضين﴾ (4)
ترجمو: هن ڪڻن وجهڻ جي قبوليت ڏني. هو قصور وارو ٺهرايو ويو.
حضرت يونس عليه السلام جيئن ئي پاڻيءَ ۾ ٽپو ڏنو ته ڪيس الله تعاليٰ جي حڪم سان مڇي پنهنجي پيٽ ۾ حفاظت سان ورتو.
چاليهه ڏينهن صحيح سلامت حضرت يونس عليه السلام مڇيءَ جي پيٽ ۾ رهيو. پوءِ مڇي ڪيس سمنڊ ڪناري پيٽ مان ڪڍي ٻاهر سٽيو.
ايترو وقت مڇي جي پيٽ ۾ رهڻ ڪري سندس جسم نرم ٿي ويو هو. الله تعاليٰ اس ۽ جراثيم کان بچائڻ لاءِ اتي ڪدوءَ جي وڻ کي پيدا ڪيو ۽ جبل مان هرڻيءَ کي موڪليو جنهن اچي حضرت يونس عليه السلام کي کير پيئاريو ۽ اهڙي طرح حضرت يونس طويل عرصو مڇيءَ جي پيٽ ۾ رهڻ بعد خوش چڱو ڀلو ٿي پيو.
انهيءَ ڳالهه جو ذڪر قرآن ڪريم جي هن آيت ۾ آهي:
﴿فنبذناه بالعراء وهو سقيم. وانبتنا عليه شجره من يقطين﴾ (5)
ترجمو: پوءِ اسان هنکي خشڪ ڪناري تي بيماري جهڙي حالت ۾ اڇلائي ڇڏيو. ۽ اسان هنجي مٿان هڪڙو ڪدوءَ جي قسم جو پکڙندڙ وڻ ڄمايو ۽ پکيڙيو.

حضرت موسيٰ عليه السام جي فرعون جي گهر ۾ پرورش ۽ فرعون جي لشڪر جو غرق ٿيڻ

مصر جي بادشاهن کي فرعون چئبو هو. وقت جي فرعون اعلان ڪيو ته بني اسرائيل وارن جي گهر ۾ جيڪو به پٽ ڄمي انکي قتل ڪريو.
جنهن گهر ۾ ٻار ڄمندو هو ته فرعوني جلاد انکي قتل ڪرڻ لاءِ اچي پهچندا هئا. ڪين ٻارن جا والدين ۽ ٻيا رشتيدار ايلاز منٿون ڪندا هئا پر هو مور نه مڙندا هئا.
جڏهن موسيٰ عليه السلام پيدا ٿيو ته ڪيس والده ماجده ڏاڍو لڪايو. جڏهن ڳالهه ظاهر ٿيڻ جو خطرو ٿيو ته ڪيس هڪ صندوق ۾ وجهي نيل درياهه ۾ لوڙهيو ۽ اها صندوق فرعون جي محلات ۾ ويندڙ هڪ واهي جي ذريعي محلات ۾ پهتي.

جڏهن لڙهندڙ صندوق کي کوليو ويو تہ ان مان هڪ خوبصورت ٻار مليو.

فرعون ۽ انجي جلادن کيس قتل ڪرڻ جو ارادو ڪيو پر فرعون جي خدا ترس زال بي بي آسيہ کيس مارڻ کان بچائي ورتو. جيائين انکي پٽيلو ٻڌائيندا سين.

پوءِ حضرت موسيٰ عليه السلام وڏو ٿيو. قبطي جي قتل جي واقعہ کان پوءِ مصر مان نڪري (عرب ملڪ جي هڪ شهر) مدين ۾ ويو. اتان شادي ڪري مصر موٽيو. رستي ۾ نبوت مليس ۽ اچي فرعون ۽ مصرين ۾ تبليغ شروع ڪئي.

حضرت موسيٰ عليه السلام ۽ حضرت هارون عليه السلام بني اسرائيل سميت مصر مان روانو ٿيو ۽ قلزم سمنڊ ڪناري اچي قيام ڪيو.

جڏهن فرعون کي انهن جي مصر مان ٻنا موڪل رواني ٿيڻ جي خبر پئي تہ هو لشڪر سان ڪري کين ختم ڪرڻ لاءِ روانو ٿيو.

فرعون لشڪر سميت سمنڊ ڪناري پهتو تہ الله تعاليٰ جي حڪم سان موسيٰ عليه السلام سمنڊ ۾ لٺ هڻي ۽ سمنڊ ڪيئي حصا ٿي پيو. ون ۾ بني اسرائيل جي قبيلن جيترا ٻارهن رستا نهي پيا.

جڏهن موسيٰ عليه السلام جو لشڪر پار پيو تہ ان وقت فرعون جو لشڪر وچ ۾ هو.

پوءِ الله تعاليٰ جي حڪم سان پاڻي ملي ويو ۽ فرعون پنهنجي لشڪر سميت ٻڏي مري ويو.

انهن عجيب واقعن کي الله تعاليٰ قرآن مجيد ۾ آندو آهي.

﴿واذ نجيناكم من ءال فرعون يسومونكم سوء العذاب يذبحون ابناءكم ويستحيون نساءكم وفي ذالكم بلاء من ربكم عظيم. واذ فرقنا بكم البحر فانجيناكم واغرقنا ءال فرعون وانتم تنظرون﴾ (6)

ترجمو: *۽ اهو وقت ياد ڪريو جڏهن مون اوهانکي فرعون جي خاندان کان جن اوهانکي نهايت سخت عذابن ۽ ظلمن ۾ پيڙي ڇڏيو هو ڇوٽڪارو ڏنو. اهي اوهانجي پٽن کي بيرحمي سان ڪهندا هئا. ۽ اوهانجي نياڻين کي جيئرو ڇڏيندا هئا ۽ في الحقيقت هن حال ۾ اوهانجي پالڻهار جي طرف کان اوهان لاءِ وڏي آزمائش هئي.*

۽ پوءِ اهو وقت ياد ڪيو جڏهن اسان سمنڊ جو پاڻي هيڏي هوڏي ڪري ڇڏيو ۽ اوهان وچئون لنگهي ويو. مگر فرعون کي لشڪر سميت غرق ڪري ڇڏيوسين ۽ توهان پاڻ ڏٺو.

حضرت عيسيٰ عليه السلام جو پينگهي (ٻاراڻي عمر) ۾ ڳالهائڻ

الله تعاليٰ ٽن انسانن حضرت آدم عليه السلام، حضرت بي بي حوا ۽ حضرت عيسيٰ عليه السلام جي خلقت ٻئي مخلوق کان جدا انداز ۾ ڪئي.

حضرت آدم عليه السلام مٽيءَ مان، حضرت بي بي حوا، حضرت آدم عليه السلام جي کاٻي پاسيري مان ۽ حضرت عيسيٰ عليه السلام بغير پيءُ جي پيدا ٿيو.

جڏهن بي بي مريم کي ملائڪ پٽ ڄمڻ جي خوشخبري ڏني ته هوءَ حيرت ۾ پئجي وئي ۽ چيائين ته مونکي ڪنهن به ماڻهو هٿ نه لاتو آهي، مونکي پٽ ڪيئن ٿيندو؟

﴿قالت انيٰ يكون لي غلام ولم يمسسني بشر ولم اک بغيا﴾ (7)

ترجمو: *بي بي مريم فرمايو ته اهو ڪيئن ٿو ٿي سگهي جو مونکي پٽ ٿئي، جڏهن ته مونکي ڪنهن به مرد هٿ نه لاتو آهي ۽ نه ٿي آءُ بدچال آهيان.*

الله تعاليٰ ڪيس فرمايو ته اهو منهنجو اختيار آهي.

جڏهن بي بي مريم کي حضرت عيسيٰ عليه السلام ڄايو ته هوءَ کيس ماڻهن ڏانهن کڻي آئي.

عوام الناس جڏهن ڪنواري عورت (بي بي مريم) کي ٻار ڏٺو ته کيس چيائون، بي بي مريم! تنهنجو پيءُ ۽ ماءُ ڪهڙا نه چڱا ماڻهو هئا، تو هي ڇا ڪيو!

بي بي صاحبه کين چيو ته ان جو جواب توهان کي هيءُ ٻار ڏيندو.

ماڻهن چيو، هيءُ ٻار پينگهي ۾ ستل ڪيئن جواب ڏيندو؟

ان وقت حضرت عيسيٰ عليه السلام امڙ جو کير پيئڻ ڇڏي ڪري ماڻهن سان ڳالهائڻ لڳو ۽ چيائين آءُ، الله جو ٻانهو ۽ پيغمبر آهيان، مونکي الله باري تعاليٰ ٻاران ڪتاب ملندو.

ڄمڻ واري ڏينهن عيسيٰ عليه السلام ڳالهائي پنهنجي امڙ مٿان لڳندڙ تهمت کي هميشه لاءِ ختم ڪيو.

انهيءَ واقعي جو قرآن مجيد ۾ هن طرح ذڪر آيل آهي.

﴿فاتت به قومها تحمله، قالوا يامريم لقد جئت شيئا فريا، يا اخت هارون ماكان ابوک امرا سوءٍ وماكانت امک بغيا،

فاشارت اليه. قالوا كيف نكلم من كان في المهد صبيا. قال اني عبدالله ءاتاني الكتاب وجعلني نبيا﴾ (8)

ترجمو: *پوءِ هوءِ پنهنجي پٽ کي پاڻ سان کڻي پنهنجي ماڻهن وٽ آئي، ۽ پٽ سندس هنج ۾ هو. ماڻهن (ڏسندي ئي) چئي ڏنو ته اي مريم تو ته تمام حيران ڪندڙ ڳالهه ڪري ڏيکاري آهي. اي هارون جي ڀيڻ! نڪي تنهنجو پيءُ خراب ماڻهو هو نڪي تنهنجي ماءُ بدچال هئي. تنهن تي حضرت مريم پنهنجي پٽ ڏي اشارو ڪيو (ته هي اوهانکي حقيقت ٻڌائيندو) ماڻهن چيو ته ڀلا هن سان اسان ڪيئن ڳالهايون جو اڃا هنج ۾ وهندڙ ٻار آهي. (مگر) هن چئي ڏنو ته مان الله جو ٻانهو آهيان. هن مونکي ڪتاب ڏنو آهي، ۽ نبي بنايو اٿس.*

معراج جو سفر

سن 12 نبوي (هجرت کان هڪ سال پهريون) نبي ڪريم ﷺ، الله تعاليٰ جي موڪليل سواري براق تي چڙهي بيت الله کان بيت المقدس ويا. جتي سيني انبيائن جي امامت ڪيائون. پوءِ بيت المقدس کان ستن ئي آسمانن کان مٿي سدرة المنتهيٰ ويا جتي الله تعاليٰ جي تجلي کي پسيا ۽ اُن سان هم ڪلام ٿيا.

نبي ڪريم ﷺ کان پهريون حضرت موسيٰ عليه السلام الله تعاليٰ جي تجلي طورسينا جبل تي ڏسڻ جي ڪوشش ڪئي ته پٺي ڀر ڪري پيا ۽ الاهي تجلي نه ڏسي سگهيا.

﴿وخر موسيٰ صعقا﴾ (9)

ترجمو: حضرت موسيٰ بيهوش ٿي ڪري پيو.

جڏهن نبي ڪريم ﷺ معراج واري واقعي جي ڳالهه ڪئي ته ماڻهن انکي مڃڻ کان انڪار ڪيو ۽ چيو ته بيت الله کان بيت المقدس ڪيترن ڏينهن جو سفر آهي ۽ پوءِ وري آسمان کان مٿي وڃڻ ڪيئن ممڪن آهي! پر موجوده دور ۾ سائنس انهن ٻنهي ڳالهين کي آسان بڻائي ڇڏيو آهي.

اڄ جي دور ۾ بيت الله کان بيت المقدس جو سفر ڏينهن ۽ ڪلاڪن کان گهٽجي منٽن تي وڃي پهتو آهي ۽ آسمان ۾ ماڻهن جو وڃڻ ۽ فضا ۾ خلائي اسٽيشنون قائم ڪرڻ به ثابت ٿي چڪو آهي.

هاڻي جڏهن ماڻهو جا ٺاهيل جهاز وغيره ڏينهن جو سفر منٽن ۾ ڪري سگهن ٿا ۽ سائنسدان زمين کان مٿي وڃي آسمان ۾ خلائي

استيشنون قائم ڪري سگهن ٿا ته پوءِ الله باري تعاليٰ جي ناهيل سوارين لاءِ اهو پنڌ ۽ رسول الله ﷺ جو الله جي حڪم سان مٿي وڃڻ ڪيئن ناممڪن آهي؟

الله تعاليٰ معراج جي واقعي کي قرآن ڪريم ۾ هن طرح آندو آهي.

﴿سبحان الذي اسريٰ بعبده ليلا من المسجد الحرام الي المسجد الاقصا﴾ (10)

ترجمو: *پاڪائي آهي انهيءَ (الله) جي لاءِ جنهن پنهنجي ٻانهي (حضرت محمد ﷺ) کي راتو رات مسجد الحرام کان مسجد الاقصيٰ تائين سير ڪرايو.*

معراج جي واقعي جو ذڪر سورت بني اسرائيل سان گڏ سورت نجم جي آيتن ۾ به آيل آهي.

ڏينهن ۽ رات جو مقرر وقت تي شروع ٿيڻ

الله تعاليٰ ڏينهن ۽ رات جو نظام رکيو آهي. جيڪڏهن مسلسل ڏينهن هجي ها ته دنيا باه جو گولو بڻجي پوي ها ۽ جيڪڏهن مسلسل رات هجي ها ته لڳاتار اونده ڪري پوري زمين برف ٿي پوي ها. مٿا سٽا جي احسان کي الله تعاليٰ قرآن مجيد ۾ هن طرح آندو آهي.

﴿تولج اليل في النهار وتولج النهار في اليل﴾ (11)

ترجمو: *تون ئي رات کي ڏينهن ۾ گهر ڪرين ۽ ڏينهن کي رات ۾.*

اونهاري جي موسم ۾ ڏينهن وڏو ۽ رات ننڍي ٿئي ٿي جڏهن ته سياري ۾ وري رات وڏي ۽ ڏينهن ننڍو ٿئي ٿو.

الله باري تعاليٰ پاران رات ڏينهن جي شروع ٿيڻ جو وقت موسم جي حساب سان مقرر آهي، جنهن ۾ ڪوبه تبديلي نه ٿو ڪري سگهي.

جيڪڏهن پهرين جنوري تي سج وقت تي اڀرڻو ۽ تائيم تي لهڻو آهي ته دنيا جا مڙيئي سائنسدان ۽ ڏاها گڏجي به ان ۾ منٽ اڌ جي به تبديلي نه ٿا ڪري سگهن.

آسمان جو بغير ٿنين ٿوڻين جي بيهارڻ

الله تعاليٰ ستن آسمانن ۽ زمينن کي پيدا ڪيو.

آسمان ڇت وانگر آهي جيڪو بغير ٿنين ۽ ٿوڻين جي بيٺو آهي.

سيئي ماڻهو عام توڙي سائنسدان گڏجي ڪري آسمان جي ڪنهن حصي پٽي جيتري به ڇت نه ٿا ناهي سگهن.

سائنسدانن فضا ۾ ڪجهه خلائي اسٽيشنون قائم ڪيون آهن جيڪي وقت بوقت پنهنجي جڳهه تان هلي وڃن ٿيون. انهن جي هلڻ سان عام ماڻهن لاءِ ڪيترائي خطرا پيدا ٿي پون ٿا.

الله تعاليٰ آسمان جي بغير ٿنڀن ٽوڻين جي بيهارڻ واري عجيب واقعي کي قرآن مجيد ۾ هن طرح بيان ڪيو آهي.

﴿الله الذي رفع السماوات بغير عمد ترونها﴾ (12)

ترجمو: *اهو الله ئي آهي جنهن آسمانن کي بلند ڪيو، ۽ توهان ڏسو ٿا ته ڪوبه ٿنڀ انهن کي جهليون ڪونه بيٺو آهي.*

مناظري ۾ نمرود بادشاهه کي حضرت ابراهيم عليه السلام پاران شڪست

حضرت ابراهيم عليه السلام اولوالعزم پيغمبر هو ۽ نمرود وقت جو وڏو بادشاهه هو جنهن خدا هجڻ جي ڳالهه (دعويٰ) ڪئي هئي.

حضرت ابراهيم عليه السلام انجي خدا هجڻ واري ڳالهه کي للڪاريو ۽ سائنس مناظرو ڪيو.

مناظري ۾ ابراهيم عليه السلام چيو. منهنجو رب ماڻهوءَ کي جيئاري ٿو ۽ ماري ٿو.

نمرود چيو اهو مان به ڪري سگهان ٿو. هن هڪ ڦاهيءَ جي سزا ڀڏايل ماڻهوءَ کي ڇڏڻ جو حڪم ڏنو ۽ رستي ويندڙ هڪ بيڏوهي ۽ عام ماڻهوءَ کي مارڻ جو حڪم ڏنو.

حضرت ابراهيم عليه السلام سمجهو ته هيءُ غبي آهي ته ٻي سولي انداز سان ڪيس چيو. منهنجو رب سج کي اوڀر طرف کان اڀاري ٿو ۽ اولهه ڏانهن لاهي ٿو. جيڪڏهن تون خدا آهين ته سج کي اولهه کان اڀاري ۽ اوڀر ۾ لاهي ڏيکار.

حضرت ابراهيم عليه السلام جي انهيءَ ڳالهه تي نمرود پريشان ۽ لاجواب ٿي ويو ۽ ڪيس مناظري ۾ شڪست ملي.

نمرود جي اهڙي شڪست ۽ حضرت ابراهيم عليه السلام جي فتح کي الله تعاليٰ قرآن مجيد ۾ هن طرح بيان فرمايو آهي:

﴿قال ربي الذي يحي ويميت، قال انا احي واميت. قال ابراهيم فان الله ياتي بالشمس من المشرق فات بها من

المغرب. فبهت الذي الكفر۞ (13)

ترجمو: *ابراهيم چيو منهنجو رب اهو آهي جو جياري ۽ ماري ٿو. تڏهن هن بادشاه چيو ته مان به جياريان ۽ ماريان ٿو. حضرت ابراهيم تنهن تي فرمايو ته الله تعاليٰ سج کي مشرق کان اڀاري ٿو تون اولهه کان اڀاري ڏيکار. هي جواب ٻڌي اهو حق جو منڪر وائڙو ٿي ويو.*

ڳئون جي ڪل هڻڻ سان ماڻهوءَ جو جيئرو ٿيڻ

بني اسرائيل وارن ۾ وڏي مال ۽ دولت وارو هڪ اوتو ماڻهو هو. جنهن جو وارث سندس ڀاٽيو هو. ڀاٽي کي دل ۾ ڪوٽ وينو ۽ هن پنهنجي چاچي کي قتل ڪيو.

سيني ماڻهن صلاح ڪئي ته موسيٰ عليه السلام رسول آهي، انکان هلي تا قاتل پڇا ڪريون.

حضرت موسيٰ عليه السلام کين چيو ته هڪ ڳئون کي ذبح ڪيو. پوءِ انجي ڪل مقتول جي جسم کي هڻو. ڳئون جي ڪل هڻڻ سان هو جيئرو ٿيندو ۽ اوهان کي قاتل جي متعلق ٻڌائيندو.

الله باري تعاليٰ قرآن مجيد ۾ ان واقعي کي بيان ڪندي فرمايو آهي:

۞واذ قال موسيٰ لقومه ان الله يامرکم ان تذبحوا بقره ....فقلنا اضربوه ببعضها کذالک يحي الله الموتيٰ ويريکم آياته لعلکم تعقلون۞ (14)

ترجمو: *۽ اهو معاملو به ياد ڪريو جو حضرت موسيٰ پنهنجي قوم کي چيو ته خدا جو حڪم آهي ته هڪڙو ڍور ذبح ڪيو .... اسان حڪم ڏنو ته هن شخص تي خون ٿيل جي گوشت مان ڪجهه ٽڪرو هڻو. الله تعاليٰ اهڙيءَ طرح مئلن کي جيئرو ڪري ٿو ۽ اوهانکي پنهنجون نشانيون ڏيکاري ٿو انهيءَ لاءِ ته سمجهه ۽ عقل کم آڻيو.*

ڳئون جي ڪل هڻڻ سان مئل ماڻهوءَ جو جيئرو ٿي پنهنجي قاتل جي باري ۾ ٻڌائڻ، جنهن ۾ سمورا ماڻهو جهڳڙو ڪري رهيا هئا. قرآن ڪريم جي عجائبات مان آهي.

ان قصي مان انسان جي جان جي قدر ۽ اهميت جو بخوبي اندازو ٿئي ٿو.

ذبح ڪيل پکيءَ جو وري جيئرو ٿيڻ

الله تعاليٰ مئل کي جيئرو ڪري ٿو ان ڳالهه تي حضرت ابراهيم عليه السلام کي پورو يقين هو پر هو لاشن جي حصن ڪندري وڃڻ بعد انجي پيدا ٿيڻ کي اکين سان ڏسڻ چاهي پيو.

حضرت ابراهيم عليه السلام. الله تعاليٰ کان مئل کي جيئري ڪرڻ واري اهڙي مشاهدي جو مطالبو ڪيو. ته الله تعاليٰ کيس حڪم ڪيو ته چار پکي (مور، ڪبوتر، ڪڪڙ ۽ ڪانو) پالي انهن کي پاڻ سان هير پوءِ کهي انهن جو قيمو بڻاءِ.

پوءِ انهيءَ قيمي کي ملائي چار حصا ڪر ۽ جبل جي چئن پاسن تي چئني قيمي جي حصن کي رک ۽ پوءِ انهن پکين کي پاڻ ڏانهن سڏ.

جڏهن ابراهيم عليه السلام چارئي پکي ونئي پاليا ۽ پوءِ انهن جو قيمو بڻائي جبل جي چئن حصن تي رکي کين سڏيو ته اهي جيئرا ٿي اڏرندا ۽ پهچندا ابراهيم عليه السلام ڏانهن آيا.

انهيءَ عجيب واقعي کي الله تعاليٰ قرآن مجيد ۾ هن طرح آندو آهي:

﴿واذ قال ابراهيم رب ارني كيف تحي الموتيٰ، قال اولم تومن، قال بليٰ ولاكن ليطمئن قلبي، قال فخذ اربعه من الطير، فصرهن اليک ثم اجعل عليٰ كل جبل منهن جزءا ثم ادعهن ياتينک سعيا واعلم ان الله عزيز حكيم﴾ (15)

ترجمو: *۽ وري ڏسو جڏهن حضرت ابراهيم چيو ته اي منهنجا رب مونکي ڏيکار ته ڪهڙيءَ طرح تون مئلن کي زنده تو ڪرين، تڏهن الله تعاليٰ فرمايو ته توکي ان جو يقين ناهي ڇا؟ هن عرض ڪيو ته يقين ته آهي پر هي انهيءَ لاءِ عرض ٿو ڪيان ته منهنجي دل کي آرام اچي. الله تعاليٰ جو حڪم ٿيو ته هيئن ڪر جو پکين مان ڪي به چار پکي هٿ ڪر پوءِ انهنکي پاڻ وٽ رکي پاڻ سان هيرائي ڇڏ. پوءِ انهن (ذبح ڪيل پکين جي قيمي ڪيل گڏيل گوشت) مان هڪ هڪ حصو جدا جدا جبلن جي چوٽين تي رک ۽ پوءِ هنن کي سڏ ڪر هو تنهنجي طرف اڏامي ايندا. ۽ يقين ڪر ته بيشڪ الله تعاليٰ وڏي شان ۽ طاقت وارو ۽ وڏي حڪمت ڪندڙ آهي.*

لٺ هڻڻ سان ٻارهن چشمن جو ڦٽڻ

بني اسرائيل وارن حضرت موسيٰ عليه السلام کان وادي "تيه" ۾ پاڻي جو مطالبو ڪيو.

الله تعاليٰ کيس حڪم ڪيو ته لٺ کي جبل تي هڻ. جڏهن لٺ هنيائين ته ٻارهن چشما ڦٽي نڪتا. جنهن جو ذڪر قرآن مجيد ۾ هن طرح آيو آهي:

﴿واذ استسقيٰ موسيٰ لقومه فقلنا اضرب بعصاک الحجر فانفجرت منه اثنتا عشره عينا﴾ (16)

ترجمو: *۽ اهو واقعو به ياد ڪيو جو جڏهن حضرت موسيٰ پنهنجي قوم لاءِ پاڻي جي واسطي دعا گهري تڏهن اسان کيس حڪم ڪيو ته پنهنجي لٺ سان پهاڙ جي ڇپ کي ڌڪ هڻ ته ان ڇپ منجهان ٻارهن چشما ڦاٽي نڪتا.*

ٻارهن چشمن ڦٽڻ جو سبب هيءُ ٻڌيو جو حضرت يعقوب عليه السلام جنهن کي اسرائيل به چئبو آهي کي ٻارهن پٽ هئا ۽ بني اسرائيل يعني اسرائيل جي اولاد مان ٻارهن نسل ٿيا ان ڪري ٻارهن چشما ڦٽايا ويا.

لٺ هڻڻ سان پاڻيءَ جي ٻارهن چشمن جو ڦٽڻ قرآن جي عجائبات مان آهي، اهو واقعو ٻارهن چشمن جي حڪمت ۽ پاڻيءَ جي اهميت کي ظاهر ڪري ٿو.

قابيل جي سمجهاڻيءَ لاءِ ڪانوَ جو زمين کي کوٽڻ

حضرت آدم عليه السلام ۽ بي بي حوا کي هر حمل سان ڌيءَ ۽ پٽ ڄمندا هئا. انساني نسل جي واڌاري جي ضرورت جي پيش نظر انجي شريعت (طريقي) ۾ هڪ حمل واري ڇوڪريءَ جو ٻئي حمل واري ڇوڪري سان شاديءَ کي روا رکيو ويو هو.

قابيل سان جيڪا گڏ پيڻ ڄائي هئي سا ڏاڍي خوبصورت هئي ۽ هابيل سان گڏ جيڪا ڀيڻ پيدا ٿئي هئي سا مهاندن ۾ ڪجهه ڪسي هئي.

قابيل کي دل ۾ اچي کوٽ ويٺو. هن پنهنجي سڳي ڀاءُ هابيل کي قتل ڪري ڇڏيو.

ڀاءُ کي قتل ڪرڻ بعد سندس لاش کي ڪلهي تي کڻي ڦيرائيندو

رهيو ۽ پريشان حال هيو تہ هن لاش کي ڪاڏي ڪريان.
ٿورن ئي پون بعد هڪ ڪانو هيٺان اچي ويٺو.
وڻ تي ويٺل ٻہ ڪانو پاڻ ۾ وڙهي پيا. انهن مان هڪ ڪانو ٻئي کي ماري وڌو ۽ پنهنجي پيرن (چنبي) سان کڏ کوٽي مئل ڪانو کي پوري ڇڏيو.
اهو لقاءُ ڏسڻ بعد قابيل بہ کڏ کوٽي پنهنجي ڀاءُ هابيل کي پوري ڇڏيو.
انهيءَ واقعي جو تفصيل قرآن ڪريم جي هيٺين آيتن ۾ آيل آهي:
﴿فطوعت له نفسه قتل اخيه فقتله فاصبح من الخاسرين. فبعث الله غرابا يبحث في الارض ليريه كيف يواري سوءة اخيه. فاصبح من النادمين﴾ (17)

ترجمو: *پوءِ قابيل جي نفس کيس پنهنجي ڀاءُ جي قتل لاءِ تيار ڪيو. هن هابيل کي قتل ڪري وڌو. نتيجو هي نڪتو جو هو پشيمان مان ٿيو.*
پوءِ الله تعالى هڪڙي ڪانو کي موڪليو ۽ هو زمين کوٽڻ لڳو. انهيءَ لاءِ تہ کيس ڏيکاري تہ ڪيئن پنهنجي ڀاءُ جو لاش لڪائي ڇڏي. چيو قابيل افسوس منهنجي حال تي جو مون کان ايترو بہ ٿي نہ سگهيو جو ڪانو وانگر پنهنجي ڀاءُ جو لاش لڪائي ڇڏيان. مطلب تہ هو ڏاڍو پشيمان ٿيو.

انهيءَ واقعي مان خبر پوي ٿي تہ ماڻهوءَ جو پهريون قتل عورت ڪري ٿيو ۽ قاتل ۽ مقتول رشتي ۾ ڀائر هئا.
ان واقعي مان هن ڳالهہ جي بہ پروڙ پوي ٿي، تہ مرڻ بعد ماڻهوءَ کي پورڻ جو طريقو اول وقت کان هلندو ٿو اچي جنهن تي مسلمان ۽ ڪجهہ ٻين مذهبن وارا ماڻهو عمل پيرا آهن، ۽ انهيءَ ۾ ڪانو انسان جو استاد آهي.

ٻاهہ جو ٿڌو ٿيڻ

حضرت ابراهيم عليه السلام کي الله تعالى رسالت عطا ڪئي تہ هن پنهنجي پيءُ آذر کي چيو تہ توهان عجيب ماڻهو آهيو، هٿ جي ٺاهيل بتن کي پوڄيو ٿا.
هڪ ڀيري حضرت ابراهيم عليه السلام ماڻهن جي سمجهاڻي خاطر وڏي بت کي ڇڏي ڪري ٻين سڀني بتن کي ڀڃي ڪهاڙو وڏي بت جي ڪلهي تي رکي ڇڏيو.
جڏهن ماڻهن پنهنجي بتن جي اها حالت ڏٺي تہ ابراهيم عليه

السلام کان پڇيائون ته هي حرڪت ڪنهن ڪئي آهي؟ حضرت ابراهيم وڏي بت ڏانهن اشارو ڪندي کين چيو ان کان پڇو.
انهن چيو هي ڪيئن ڳالهائيندو؟
حضرت ابراهيم عليه السلام کين چيو ته اوهان هنڪي خدا ڪري مڃو ٿا ۽ وري چئو ٿا هي ڪيئن ٻڌندو ۽ ڳالهائيندو!
ماڻهن کي اڳئي ابراهيمؑ عليه السلام تي شڪ هو. ويتر اهو جواب ٻڌي انهن کي پڪ ٿي پئي ته اهو ڪم ابراهيم ڪيو آهي.
پوءِ بادشاهه ۽ خدا جي نافرمان پيءُ ۽ ٻي رعيت حضرت ابراهيم عليه السلام کي کڻي باهه ۾ اڇلايو. جڏهن کيس باهه ۾ اڇلايو ويو ته الله تعاليٰ باهه کي حڪم ڪيو ته باغ ٿي پئه ته اها باغ ٿي پئي.
الله تعاليٰ ان واقعي کي قرآن مجيد ۾ هن طرح اندو آهي.
﴿قلنا ينار ڪوني بردا وسلاما علي ابراهيم﴾ (18)
ترجمو: *اسان جو حڪم ٿيو ته اي باهه ٿڌي ٿي وڃ ۽ سلامتي واري بڻجي وڃ ابراهيم عليه السلام لاءِ.*

ڏاچيءَ جو جبل مان پيدا ٿيڻ

الله تعاليٰ حضرت صالح عليه السلام کي ثمود قوم وارن ڏانهن رسول بڻائي موڪليو.
اها قوم ترقي يافته قوم هئي پر ان جا عام توڙي خاص ماڻهو سخت هئا. هئا ۽ اهي غريبن ۽ مسڪينن تي ڏاڍو ظلم ڪندا هئا.
حضرت صالح عليه السلام کين سمجهايو ته مان الله جو موڪليل پيغمبر آهيان. اوهان بڇڙا ڪم ۽ ظلم زيادتين کي ڇڏي ڏيو.
انهن ماڻهن حضرت صالح عليه السلام کي چيو ته جيڪڏهن تون خدا جو واقعي موڪليل پيغمبر آهين ته ڪا نشاني ڏيکار.
حضرت صالح عليه السلام کين چيو ته هن جبل جي پٿرن مان عنقريب هڪ ڏاچي نڪرندي.
ٿوري دير کان پوءِ الله جي حڪم سان پٿر مان ڏاچي هلندي گهمندي ٻاهر آئي.
انهيءَ واقعي کي قرآن مجيد ۾ هن طرح آندو ويو آهي.
﴿هذه ناقة الله لكم آية﴾ (19)
ترجمو: *هيءَ خدا جي موڪليل ڏاچي اهي جا توهان لاءِ نشاني آهي.*

ڪول جو ڳالهائڻ

الله تعاليٰ حضرت دائود عليه السلام ۽ سندس فرزند حضرت سليمان عليه السلام کي پکين ۽ جيتامڙن جي ٻولي سمجهڻ جي سگهه عطا ڪئي هئي.

جڏهن حضرت سليمان عليه السلام جو لشڪر وادي نمل مان گذرڻ وارو ٿيو ته ڪولين مان هڪ سمجهدار ڪول ٻين کي چيو هلو ته يڪدم پنهنجي ٻرن ۾ هلون. هتان حضرت سليمان جو لشڪر گذرڻ وارو آهي. جيڪو بيخبري ۾ اسانکي ڳاهي ماري ڇڏيندو.

حضرت سليمان عليه السلام ڪولن جي اهڙي ڳالهه تي کلي ڏنو.

الله تعاليٰ انهيءَ واقعي کي سورت نمل ۾ هن طرح آندو آهي.

﴿قالت نمله يا ايها النمل ادخلوا مساكنكم لايحطمنكم سليمان وجنوده وهم لايشعرون. فتبسم ضاحكا من قولها﴾ (20)

ترجمو: *هڪڙي ڪول (واڪو ڪري) چيو ته اي ڪوليون! پنهنجي گهرن يا ٻرن ۾ گهڙي وڃو. متان حضرت سليمان ۽ سندس لشڪر بيخبريءَ ۾ اوهانکي لتاڙي چيٿاڙي ماري ڇڏين. انهيءَ ڳالهه تي حضرت سليمان مرڪي کلي ويٺو.*

انسانن جو بچڙن ڪمن ڪري ڀولو ۽ باندر بڻجڻ

اڳين قومن ۾ جيڪي ماڻهو الله جي نافرماني ۾ سيئي حدون لنگهي ويندا هئا. انهن کي الله تعاليٰ ڀولا ۽ باندر بڻائي ماڻهن لاءِ عبرت بڻائيندو هو.

الله تعاليٰ ٻوين امتن تي خاص مهرباني فرمائي ۽ ماڻهن جون اجتماعي شڪليون تبديل ٿيڻ بند ٿي ويون.

جيڪي ماڻهو الله تعاليٰ جي نافرماني ڪري ڀولا ۽ باندر بڻجي، ويا انهن جو ذڪر قرآن مجيد جي هيٺين آيتن ۾ آيو آهي.

﴿فلما عتوا عن مانهوا عنه قلنا لهم كونوا قرده خاسئين﴾ (21)

ترجمو: *پوءِ جڏهن هو (ماڻهو) نافرماني ۾ حد کان وڌي ويا. جنهن کان انهن کي روڪيو ويو هو. تڏهن اسان کين چيو ته باندر ٿي پئو ذليل ۽ خوار.*

﴿وجعل منهم القرده والخنازير﴾ (22)

ترجمو: *۽ بڻايو سي اسان انهن (نافرمانن) مان ڀولا باندر ۽ سوئر.*

اصحاب ڪهف جو ٽن سو سالن تائين جبل جي غار ۾ بند رهڻ

روم ۾ هڪ ظالم ۽ بت پرست دقيانوس نالي بادشاهه هو. جيڪو ماڻهن کي بتن جي پوڄا تي مجبور ڪندو هو.

روم ۾ بعض نوجوانن هئا جيڪي صرف الله تعاليٰ جي عبادت ڪندا هئا ۽ توحيد ۾ پڪا ۽ پختا هئا. انهن پاڻ ۾ صلاح ڪئي ته ڪجهه کاڌي پيتي جون جو سامان ڪٺي پر واري جبل جي غار ۾ هلي رهجي. ورنه هي ظالم بادشاهه اسانکي بت پرستي تي مجبور ڪندو ۽ ائين نه ڪرڻ تي قتل ڪري ڇڏيندو.

پوءِ اهي غار ۾ اچي لڪا.

جڏهن بادشاهه انهن جي ڳولا شروع ڪئي ته انهن الله ڪان پنهنجي پناهه ۾ رکڻ جي دعاگهري جيڪا قبول ٿي ۽ غار ۾ مٿن ننڊ طاري ڪئي وئي.

غار ۾ اهي ماڻهو ٽي سو سال ستا رهيا. ايتري ۾ دقيانوس ۽ انجي پٺيان ايندڙ ڪيترائي بادشاهه فوت ٿي ويا. ٽن صدين گذرڻ بعد هڪ نيڪوڪار ماڻهو بادشاهه بڻيو. جڏهن اهي ماڻهو اٿيا ته هڪ ٻئي کان پڇيائون ڪيترو وقت ستا اهيون؟ ڪن چيو هڪ ڏينهن ته ڪن چيو اڌ ڏينهن.

اهي جڏهن اٿيا ته بک محسوس ڪيائون ۽ پنهنجي هڪ ساٿي کي شهر مان ماني وٺڻ لاءِ موڪليائون. انهيءَ مانيءَ جي بدلي ۾ دقيانوس وارو سڪو هوٽل واري کي ڏنو ته هو حيران ٿي ويو ۽ ڪيس چيائين ته هي ڪهڙا پيسا ڏئي رهيا آهيو!

انکان بعد اها سچي حقيقت عوام توڙي خاص کي معلوم ٿي. جنهن جو تفصيل قرآن مجيد ۾ هن طرح آندو آهي.

﴿ام حسبت ان اصحاب الكهف والرقيم كانوا من آياتنا عجبا. اذ آوي الفتيه الي الكهف فقالوا ربنا آتنا من لدنک رحمه وهيءِ لنا من امرنا رشدا. فضربنا عليٰ آذانهم في الكهف سنين عددا. ثم بعثناهم لنعلم اي الحزبين احصيٰ لما لبثوا امدا﴾ (23)

ترجمو: *اي پيغمبر! تو خيال ڪيو آهي ته غار ۽ رقيم وارا (اصحاب ڪهف) اسانجي نشانين مان ڪا عجيب نشاني هئا. ڳالهه هيئن آهي ته*

ڪي جوان هڪ غار ۾ وڃي ويٺا ته ... ٻنهي دعا ڪئي ته اي اسان جا پروردگار پنهنجي طرفان اسان تي رحمت نازل ڪر ۽ اسان جي ڪم لاءِ ڪاميابيءَ جا اسباب پيدا ڪري ڇڏ. پوءِ غار ۾ ڪيترن ئي سالن تائين اسان هنن جا ڪن (دنيا جي طرف ڪن) بند ڪري ڇڏيا. پوءِ اسان هنن کي اٿاري ڪڙو ڪيو انهيءَ لاءِ ته معلوم ٿي وڃي ته ٻنهي جماعتن مان ڪهڙي اهي جا گذريل مدت جو اندازو بهتر طريقي سان لڳائي سگهي.

حوالا:

(1) سورت شعراء آيت 118، 119، 120
(2) سورت هود آيت 40
(3) سورت يونس آيت 98
(4) سورت صافات آيت 141
(5) سورت صافات آيت 145، 146
(6) سورت بقره آيت 49، 50
(7) سورت مريم آيت 20
(8) سورت مريم آيت 27، 28، 29، 30
(9) سورت اعراف آيت 143
(10) سورت بني اسرائيل آيت 1
(11) سورت آل عمران آيت 27
(12) سورت رعد آيت 2
(13) سورت بقره آيت 258
(14) سورت بقره آيت 67، 73
(15) سورت بقره آيت 260
(16) سورت بقره آيت 60
(17) سورت مائده آيت 30 - 31
(18) سورت انبياء آيت 69
(19) سورت اعراف آيت 73
(20) سورت نمل آيت 18، 19
(21) سورت اعراف آيت 166
(22) سورت مائده آيت 60
(23) سورت ڪهف آيت 9، 10، 11، 12

علامه شبير احمد عثماني جون قرآني خدمات

زرينه قاضي

گورنمنٽ گرلز هاءِ سيڪنڊري اسڪول پنوعاقل.

ماڻهون سڀ نہ سهڻا پکي سڀ نه هنج،

ڪنهن ڪنهن ماڻهون منجهه اچي بوءِ بهار جي.

(شاهه عبداللطيف ڀٽائي)

الحمدالله جو مون کي اها سعادت حاصل ٿي جو مان هڪ جليل القدر مفسر جي قرآني خدمات تي مقالو لکي رهي آهيان. منهنجي قلم کي ايتري طاقت تہ نہ آهي جو مان انهن جي باري ۾ ڪجهه لکي سگهان پر هڪ ننڍڙي ڪوشش ضرور ڪندس، تہ انهن جي قرآني خدمات تي مختصر لکي سگهان.

الله تعالى ڪجهه ماڻهن کي اهڙي وقت ۾ دنيا ۾ موڪليندو آهي جڏهن امت مسلمہ ۾ ڪائي ڪمي ايندي آهي. مان سمجهان ٿي تہ شيخ السلام علامہ شبير احمد عثماني بہ انهن ماڻهن مان هئا. حضرت علامہ جن کي الله پاڪ پنهنجي فضل ۽ ڪرم سان عبماءِ زمان، محقق دوران ۽ دنيا ۽ اسلام جو روشن آفتاب بڻايو. انهن جي بيمثال ذڪاوت بيمثال خطاب، عجيب ۽ غريب حافظو اهڙيون خوبيون آهن جن کان ڪوئي بہ انڪار نٿو ڪري سگهي.(١)

علامہ عثماني جي ذات اسان لاءِ هڪ تمام وڏي نعمت هئي. انهن جي علمي ڪارنامن ۾ مقالا، خطبا ۽ مضمونن کان علاوه بہ اهڙا ڪاناما آهن جن کان منهن ڦيري نہ ٿو ڪري سگهجي. هڪ تہ «قرآن مجيد جا حاشيه» جيڪي شيخ الهند جي ترجمي تي آهن جن جي باري ۾ علامہ انورشاهه فرمائن ٿا:

تہ علامہ شبير احمد عثماني جن تفسير عثماني لکي ڪري اسلامي دنيا تي تمام وڏو احسان ڪيو آهي

ٻيو احسان اهو آهي جو انهن مسلم شريف جو عربي ۾ حنفي نقطہ نظر سان هڪ شرح لکيو جنهن جو نالو فتح الملهم آهي جنهن ۾ بي بها معلومات آهي جنهن کي

جيترو پڙهيو حيراني ايتري ته قدر وڌندي ويئي پاڻ واقعي ان زماني جا واقعي صفيت جو فخر آهن.(٢)

مان هن مقالي ۾ علامه صاحب جن جون قرآني خدمات جو جائزو پيش ڪندس.

قرآني خدمات:

تفسير جي فن ۾ ڪمال تي انهن جو هڪ بهترين شاهڪار قرآن مجيد جا اهي تفسيري فائدا آهن جيڪي پاڪستان ۽ هندستان ۾ مقبول ٿيا. ڪيترائي ايڊيشن ڏڙا ڏڙ وڪرو ٿيا.

مولانا سيد سليمان ندوي جن جي خيال ۾: « حقيقت اها آهي ته انهن جي تصنيفي ۽ علمي ڪمال جو نمونو اردو ۾ قرآن ڪريم جا حاشيه آهن جيڪي حضرت شيخ الهند جي قرآن پاڪ جي ترجمي سان گڏ شايع ٿيا.(٣)

(١) تجليات عثماني

(٢) انوار عثماني مرتبه محمد انوار الحسن شبير ڪوٽي ص/٨٢

(٣) انوار عثماني

تفسيري خدمتون:

القرآن الكريم و ترجمه و تفسيره الي اقه الارديه

ترجمو: شيخ الهند مولانا محمود الحسن صاحب تفسير شيخ الاسلام حضرت مولانا شبير احمد عثماني صاحب.

نشرق بالامر بطباعه هذا الصحف الشريف و ترجمه معانيه و تفسيره خادم الحرمين الشريفين، الملک فهد بن عبدالعزيز السعود ملک المملكه العربيه السعوديه هي تمام بهترين ۽ مستند ترجمو ۽ تفسير جو مجموعو آهي ان ۾ بين السطور شيخ الهند مولانا محمود الحسن صاحب جن جو ترجمو بلڪل صاف ۽ واضح لکيل آهي ۽ حاشيه تي شروع قرآن کان آخر تائين علامه شبير احمد صاحب جن جو تفسير لکيل آهي، ان ۾ بهترين قسم جو کرين بائيبل پيپر طباعت جي لاءِ استعمال ڪيو ويو آهي لکن جي تعداد ۾ ان کي ڇپرائي وڃ اوير جي ملڪن ۾ مفت ۾ ورهايو ويو آهي. هي تاج ڪمپني جي طبع ٿيل قرآن جو عڪس محسوس ٿيندو آهي يا وري جرمني مان

دارالتصنيف وارا ڇپرائيندا آهن ان جو عڪس آهي.

ان کان علاوه تمام خوبصورت مضبوط ۽ اعليٰ قسم جي بائيڊنگ آهي هي جلد ۸۱۰ صفحن تي مشتمل آهي آخر ۾ رموز و اوقاف ۽ تفسير جو مقدمو آهي جنهن ۾ شيخ الهند صاحب جن شاه عبدالقادر جي ترجمي جي حسن ۽ ڊپٽي نذير احمد جي ترجمي تي تنقيد ڪرڻ کان علاوه نئين سر ترجمي ڪرڻ جون وجوهات بيان ڪيون آهن.

شاه فهد قرآن ڪريم پرنٽنگ ڪمپليڪس ۽ رابطه عالم اسلامي جي باهمي سهڪار سان مختلف عالمن جي ترجمي ۽ تفسيرن کي منتخب ڪري شايع ڪندا آهن، ته جيئن اسلامي دنيا جي ضرورت کي پورو ڪرڻ جي لاءِ پنهنجو اهم ڪردار ادا ڪري سگهن. قرآن ڪريم جي اردو ترجمي ۽ تفسير جي اهميت کي نظر ۾ رکندي شاه فهد ڪمپليڪس جي مرڪز مجلس شوريٰ پنهنجي خصوصي اجلاس ۾ ان جي طبع ۽ نشر جو فيصلو ڪيو.

قرآن ڪريم پرنٽنگ ڪمپليڪس جيڪو اردو ترجمي ۽ تفسير جي شايع ڪرڻ جي سعادت حاصل ڪري رهيو آهي اها اسلامي جمهوريه پاڪستان جي وزارت مذهبي امور جي طرفان صدقو آهي. جيئن علمي شخصيت حضرت مولانا ابوالحسن علي ندوي صاحب جن مترجم ۽ مفسر جي علمي عظمت جو اعتراف ڪندي ترجمي ۽ تفسير جي تعريف هنن لفظن ۾ ڪئي ته هي تمام بهترين ترجمو ۽ تفسير آهي ان جي طباعت ۽ اشاعت هجڻ گهرجي.

ضروري تصيحيحات رابطه عالم اسلامي (اداره القرآن ڪريم) جي طرفان فضيله الشيخ سيد عنايت الله شاه صاحب ڪاڪاخيل جن ڪيو آهي.(۳)

تفسير عثماني جو اهم خوبيون:

۱۔ علامه جن تفسير ۾ ڀريون قرآن کي بيان ڪيو آهي انکان پوءِ ان جي تائيد ۾ احاديث کان استدلال ڪيو اٿن ۽ انکان پوءِ عقلي ۽ نقلي دليلن جي روشني ۾ مسئلن جي تحقيق ڪئي اٿون جيئن مسئله روح، واقعه معراج ۽ ياجوج ۽ ماجوج جهڙا مسئلا آهن.

۲۔ ڪوڙن عقيدن ۽ تفسير ۾ اسرائيلي روايتن کي رد ڪيو اٿن. آيت وما قتلو وما صلبوه جي بيان ۾ رفع عيسيٰ کي ثابت ڪيو اٿون تفسير ڪرڻ ۾ اهم تفاسير

مثلاً تفسير ابن ڪثير، تفسير ڪبير، تفسير ڪشاف ۽ ٻين ڪيترين ئي صفه اول جي تفسيرن سان گڏ صحاح سته جو به جڳهه جڳهه تي حوالو ڏنو اٿئون.

٣۔ تفسير بيان ڪرڻ وقت صرف انهن قولن کان استدلال ڪيو اٿئون جن سان مذهب اهل سنت والجماعت جي تائيد ٿئي ٿي. مثلاً آيت وامسحو بروسڪم وارجلڪم ۾ مسح رأس تي بحث ڪيو اٿئون.

(٣) مقدمہ القرآن الڪريم و ترجمہ معانيہ و تفسير الي لغہ الارديہ مطبہ شاہ فهد ڪمپليڪس سعودي عرب.

٣۔ تفسير بيان ڪرڻ ۾ اعتدال جي مسلڪ کي بيان ڪيو اٿئون وڏاءُ کان پرهيز ڪئي اٿئون.

٥۔ تفسير باراء کان اجتناب ڪيو اٿئون البته قرآن ۽ حديث کان جيڪي علمي نقطه سامهون آيا آهن انهن کي بيان ڪيو اٿئون.

٦۔ پنهنجي تفسير ۾ تاريخي ۽ جغرافيائي تحقيقات کي مختصر لفظن ۾ بيان ڪيو اٿئون. مثلاً آيت الم غلبت الروم جي تفسير ۾ روم جي تاريخ ۽ ان جي جاگرافي تي روشني وڌي اٿئون.

٧۔ تفسير ۾ لغوي تحقيق ۽ حرفي تحقيقات کي به محفوظ رکيو اٿئون. مثلاً انصاري جي لغوي تحقيق بيان ڪندي لکن ٿا ته نصارا نصر سان ورتو ويو آهي جنهنجي معني مدد ڪرڻ وارا آهن ۽ هي ملڪ شام جي هڪ ڳوٺ ناصره کان منسوب آهي.

٨۔ تفسير بيان ڪندي بعض آيتن جا فائدا به بيان ڪيا اٿئون مثلاً ڪجهه آيتن جي نشاندهي ڪندي فرمائين ٿا ته انهن کي صبح ۽ شام ست دفعا پڙهڻ سان الله تعالي غم ۽ پريشاني کان محفوظ رکندو آهي.

٩ ۔ اهڙي طرح تفسير بيان ڪندي ڪجهه جڳهن تي آسماني ڪتابن سان بعض تائيدي اقوال پيش ڪندا آهن. مثلاً آيت جي تفسير ۾ انجيل جي ٽئين باب ۽ آيت نمبر ١ ٢ کان محمد صلي الله عليه وآله وسلم جن جي برحق هجڻ جي دليل پيش ڪن ٿا.

١٠۔ اهڙي طرح ڪجهه جديد تحقيقات مثلاً ڪنوڻ جو چمڪڻ ۽

ڪرڻ جي ڳجگوڙ جي آيت جي تفسير ۾ تمام بهترين تعبير پيش ڪئي اٿئون اهڙي طرح زلزلي جي اچڻ جي سببن جي تفسير ۾ جديد تحقيقات جي روشني ۾ بحث ڪيو اٿئون.

۱۱- تفسير ۾ بعض بين الاقوامي قانون قرآن سان ثابت ڪيا اٿئون.

هڪ دفعو مولانا انور شاه ڪشميري صاحب جن جي محفل ۾ شيخ الهند جن جي ترجمي جون خوبيون بيان ٿي رهيو هيون ته مولانا انور شاه جن مولانا اطوب الرحمن جن کان راءِ پڇي ته انهن فرمايو ته ترجمي ۾ به اهم ڳالهيون آهن.

(۱) پهريون اها ته قرآن ڪريم ڪثيرالمعاني آهي شيخ الهند جن ڪوشش ڪئي آهي ته ترجمي ۾ اهڙا لفظ آڻجن جيڪي ڪثيرالمعاني هجن.

(۲) ٻي ڳالهه اها ته نزول القرآن خاص آهي مگر اطلاق عام آهي شيخ الهند جن جتي الامڪان ڪوشش ڪئي آهي ته نزول القرآن کي بيان نه ڪيو وڃي ته جئين معني محدود نه رهي.

مولانا انور شاه جن فرمايو مولوي مطلوب جتي توهان جي نظر پهتي آهي اتي ڪنهن جي نه پهتي آهي.(۵)

مولانا ولي رازي لکن ٿا ته: هتي اها ڳالهه قابل ذڪر آهي ته حضرت شاه عبدالقادر جن پنهنجي ترجمي سان گڏ ڪجهه مختصر حاشيه به تحرير فرمايا هئا جن ۾ اختصار سان گڏ انتهائي مفيد تفسيري توضيحات شامل هيون شيخ الهند جن ترجمي جي تڪميل کانپوءِ هڪ اهم ڪم اهو به شروع ڪيائون جو انهن جي حاشين کي پيهر پنهنجي زبان ۾ اهڙي طرح تحرير ڪرڻ شروع ڪيائون جو جتي جتي ضرورت سمجهائون اتي اجمالي تفصيل ڪيائون ۽ مفيد تفسير ۽ وضاحتن جو اضافو به فرمايائون.(٦)

ليڪن حضرت شيخ الهند جن جي حياتيءَ ۾ اهو ڪم صرف سوره النساء تائين ٿي سگهيو. (٤) ان ڪم جي تڪميل جي لاءِ الله تعالى شيخ الاسلام حضرت علامه شبير احمد عثماني جن کي منتخب فرمايو فوائد عثماني اهڙي مختصر جامع ۽ عصر حاضر جون ضرورتون پوريون ڪرڻ وارين تفسيرن جي جڳهه ورتي. جنهن جو مثال اردو ۾ موجود نه هيو حضرت علامه عثماني جن خاص يوم عرفه تي وقوف عرفان جي وقت آل عمران گم ٿي ويئي ته علامه عثماني جن پيهر لکيو آهي. ڏسو سهاره ڊئيجسٽ قرآن نمبر / ج ۲ ص. ۳۳۰ ؛ ۳۳۹. ۱۳۵۰ھ تي ديو بند ۾ ان ڪم جي تڪميل فرمائي. (۸)

(۵) مقدمه تفسير عثماني / مطبوعه عالمين پبليڪيشنز لاهور.
(٦) تفسير عثماني / ناشروالاشاعت ڪراچي ج ۱ ص ۹

۱_ مختصر هوندي ء نه قرآن ڪريم جي مطلب ء مفهوم کي بلڪل جامع انداز ۾ بيان ڪيو ويو آهي. ڪيترين ئي هنڌن تي قرآن ڪريم جي طالب علم کي وڏين تفسيرن کان مستغني ڪري ڇڏي.

۲_ قرآن ڪريم جي مختلف آيتن ۾ جتي جتي ظاهري تعارض معلوم ٿيندو آهي انهن آيتن جي طرف رجوع ڪري تعارض کي رفع ڪيو ويو آهي.

۳_ قرآن ڪريم جي آيتن ۾ باهمي ربط ايترو ته واضح آهي جو مسلسل ترجمو پڙهڻ واري کي ڪٿي به گهٽتائي جو احساس نٿو ٿئي.

۴_ عصر حاجز ۾ پيدا ٿيندڙ مسئلن جو شافي جواب ڏنو ويو آهي ء اڪثر هنڌن تي پنهنجي دلنشين انداز ۾ عقلي دلائل به مهيا ڪيا ويا آهن.

۵_ جن هنڌن تي هڪ کان وڌيڪ تفسيري هڪجهڙائي ته آهي اتي راجح تفسير کي ترجيحي بنيادن سان اختيار ڪيو ويو آهي.

٦_ اهل علم وارن جي لاء اڪثر مقامات تي اهڙا لطيف علمي اشارا ڏنا ويا آهن جن سان انهن جڳهن تي متوقع دشوارين جي حل جي طرف رهنمائي ملي ٿي.

۷_ زبان جي سهولت ء جديد محاورن جي مطابقت جو ايترو غيرمعمولي اهتمام فرمايو ويو آهي جو سٺ سال گذرڻ کانپوء به تفسير جي مقبوليت ۾ ڪوئي فرق نه آيو آهي.(۹) مولانا محمد اشفاق صاحب لکن ٿا ته علامه عثماني صاحب جن پنهنجي تفسير ۾ جڳهه جڳهه تي شاه صاحب جن کي ڪوٽ ڪيو آهي.(۱۰) جنهن مان اندازو ٿئي ٿو ته علامه عثماني جي شاه صاحب جي علمن تي ڪيتري گهري نظر هئي.

علامه عثماني جن جون قرآنيات تي پيون به ڪتابون شامل ٿيون آهن جيڪي تاليفات عثماني جي نالي سان شايع ٿيون آهن. جن کي دارلاشاعت ء اداره القرآن شايع ڪيو آهي.

تاليفات عثماني جي بهرين رسالي ۾ اسلام جي بنيادي عقيدن خدا جي وجود،

توحيد، نبوت، قيامت، ملائڪہ ۽ شيطان جي وحم جهڙي اهم ۽ نازڪ مسئلن تي انتهائي دلنشين انداز ۽ آسان انداز ۾ بيان ڪيو آهي. بيان ايتري قدر شگفتہ انداز ۽ ايتري قدر دل آويز آهي جو مذهب اسلام جي حقانيت دل جي گهراين ۾ لهندي وڃي ٿي.

ٻئي رسالي ۾ مولانا جن معجزات جي وجود تي بحث ڪيو آهي تہ معجزات جو وجود برحق ۽ قدرت جي قانونن مطابق آهي.

٢_ الروح فرالقرآن:

هن ۾ قرآن ڪريم جي انهن آيتن جو ذڪر آهي جيڪي روح جي متعلق سوال اپرن ٿا ۽ خلق چا آهي. امر چا آهي جي متعلق تفصلي جواب ذنل آهن.(١٢)

٣_ المعراج فرالقرآن ۾ علامہ جن اسراء ۽ معراج جي فرق ڪي بيان ڪيو آهي، ۽ معراج تي شبي ڪي ختم ڪيو آهي ۽ نبي ڪريم صلي الله عليہ وآلہ وسلم جن ڪي بيت المقدس وٺي وڃڻ تي حڪمت بيان ڪئي آهي.(١٣)

(٧) مولانا ولي رازي جي مقدمي جي ص ٩ تي دارالتصنيف لميٽد، ڀنهنجي ٽائيٽل تي اهڙي طرح ٻين حضرات بہ لکيو آهي تہ آلعمران گم ٿي ويئي تہ علامہ عثماني جن ٻيهر لکيو آهي. ڏسو سپاره ڊيئجسٽ قرآن نمبر / ج ٢ ص ٣٣٠ کان ٣٣٩.

(٨) تفسير عثماني / مطبوعہ دارالاشاعت / ص ١٠

(٩) تفسير عثماني / مطبوعہ دارالاشاعت / ص ١٠ جائزه ترجمہ قرآني.

(١٠) تفسير عثماني / مطبوعہ عالمين پبليڪيشنز لاهور.

(١١) تاليفات عثماني / ٥ اداره الاسلاميات لاهور.

(١٢) تاليفات عثماني / ص ١٢٧.

(١٣) تاليفات عثماني / ١٢٧ اداره الاسلاميات لاهور.

اهم تصنيفات:

علامہ جن جون علمي خدمتون ۽ ڪارناما بيشمار آهن انهن ۾ ڪجهہ تصنيفات هي آهن:

١_ فتح الملهم ٢_ بخاري شريف اردو ترجمو (٩) سيجو شمس (١٣)

٣_ الاسلام رسالو ٣_ العقل والنقل

٥_ اعجاز القرآن ٦_ الشهاب

٧_ حجاب شرعي ٨_ الدارالآخره

علامه صاحب جي زندگي شاه عبداللطيف ڀٽائي جي هن شعر جي عڪاسي ڪري ٿي

ساري رات سبحان ڪي جاڳي جن ياد ڪيو
ڪوڙين ڪن سلام اکيه اچيو ان جي

حواله

(۱) تجليات عثماني

(۲) انوار عثماني مرتبه محمد انوار الحسن شبير ڪوٽي ص/۸۲

(۳) انوار عثماني

(۴) مقدمه القرآن الڪريم و ترجمه معانيه و تفسير الي لغه الارديه مطبه شاه فهد ڪمپليڪس سعودي عرب.

(۵) مقدمه تفسير عثماني / مطبوعه عالمين پبليڪيشنز لاهور.

(٦) تفسير عثماني / ناشر دارالاشاعت ڪراچي ج ۱ ص ۹

(۷) مولانا ولي رازي جي مقدمي جي ص ۹ تي دارالتصنيف لميٽڊ

پنهنجي ٽائيٽل تي اهڙي طرح ٻين حضرات به لکيو آهي ته آلعمران کم تي ويٺي ته علامه عثماني جن پيهر لکيو آهي.

ڏسو سپاره ڊيئجسٽ قرآن نمبر / ج ۲ ص ۳۳۰ کان ۳۳۹.

(۸) تفسير عثماني / مطبوعه دارالاشاعت / ص ۱۰

(۹) تفسير عثماني / مطبوعه دارالاشاعت / ص ۱۰ جائزه ترجمه قرآني.

(۱۰) تفسير عثماني / مطبوعه عالمين پبليڪيشنز لاهور.

(۱۱) تاليفات عثماني / ۵ ادره الاسلاميات لاهور.

(۱۲) تاليفات عثماني / ص ۱۲۷.

(۱۳) تاليفات عثماني / ۱۲۷ اداره الاسلاميات لاهور.

(۱۴) حيات عثماني / ص ۱۸۰ کان ۱۹۵ مڪتب دارالعلوم ڪراچي جولاءِ ۱۹۸۰

36. Asqalani, Ibne-Hajr, al-Fathel Bari, Theqiq Muhibuddin, al Khateeb Darur Riyan litrath al Qahirah, 1407 H, Vol/12-6871 and Sahih Muslim Hadith #88.

37. Asqalani, Ibne-Hajr, al-Fathel Bari, Vol/12-6872 and Sahih Muslim Hadith #96.

38. Asqalani, Ibne-Hajr, Vol/13-7076 and Sahih Muslim Hadith #64, Nisai-7/81 and Jame al usool-10/208.

39. I Nisai-7/82 and Jame al Usool-10/208

40. Asqalani, Ibne-Hajr, al-Fathel Bari, Vol/12-6875 and Sahih Muslim Hadith #1888.

41. Asqalani, Ibne-Hajr, al-Fathel Bari, Vol/12-6914

42. Asqalani, Ibne-Hajr, al-Fathel Bari, Vol/12-6882

43. Al Qushairi Muslim bin Hujaj, Sahahi Muslim Hadith #2564

44. Asqalani, Ibne-Hajr, al-Fathel Bari, Vol/12-6874 and Sahih Muslim Hadith #98.

the Lord of the alamin (Mankind, Jinn and all that exists)] [5:29 Verily, I intend to let you draw my sin on yourself as well as yours, then you will one of the dwellers of the Fire; and that is the recompense of the Zalimum (wrong doers)].

33. Chapter al Maidah 5:32 [Because of that, We ordained for the Children of Israel that if anyone killed a person not in retaliation of murder, or to spread mischief in the land - it would be as if he killed all mankind, and if anyone saved a life, it would be as if he saved the life of all mankind. And indeed, there came to them Our Messengers with clear proofs, evidences, and signs, even then after that many of them continued to exceed the limits(e.g., by doing oppression unjustly and exceeding beyond the limits set by allah by committing the major sins) in the land].

34. In Chapter al Baqarah, allah Taala addresses to them (فا قتلوا انفسكم) it means kill to each other.

35. Muhammad Hamidullah, Dr. Khutabat-e-Bahawalpuldar Theqiqat-e-Islami, Islamabad, 1992/P-238.